дисципліна
кілометр спільнота
ДЕРЖАВА океан
УРІВНОВАЖЕНІСТЬ
гардероб ТВОРЧІСТЬ
трамвай мізинець шеренга
ЖИТТЄРАДІСНИЙ температура
мільйон НАПОЛЕГЛИВІСТЬ
СПРАВЕДЛИВІСТЬ футбол
тролейбус

ВИДАВНИЦТВО
ТзОВ АСТОН
www.aston.te.ua

2021

Частина 1

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Марія Чабайовська, Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

4

ВИДАВНИЦТВО
ТзОВ АСТОН
www.aston.te.ua

Марія Чабайовська,
Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

Українська мова та читання 4

ЧАСТИНА 1

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

ЛЕПБУК

МОВНИЙ АНАЛІЗ

Звуко-буквений аналіз

План аналізу

1. Записати слово.
2. Поділити слово на склади, указати кількість складів.
3. Визначити наголошений склад.
4. Назвати послідовно всі звуки в слові, указати позначення їх буквами:
   а) голосні звуки (наголошені, ненаголошені);
   б) приголосні звуки (тверді, м'які, дзвінкі, глухі, подовжені).

Зразок письмового аналізу

Кожна пташка свою пісню співає (*Прислів'я*).

Свою — [свойу́]; сво-ю: 2 склади, наголошений другий склад; 5 звуків, 4 букви.

[с] — приголосний, твердий, глухий, позначений буквою с;

[в] — приголосний, твердий, дзвінкий, позначений буквою в;

[о] — голосний, ненаголошений, позначений буквою о;

[й] — приголосний, м'який, дзвінкий, позначений буквою ю;

[у] — голосний, наголошений, позначений буквою ю.

Аналіз слова за будовою

План аналізу

1. Змінити слово за питаннями і визначити закінчення.
2. Визначити основу слова.
3. Дібрати до слова 2–3 споріднених і визначити корінь.
4. Виділити префікс, якщо є. Дібрати 2–3 слова з такими ж префіксами.
5. Виділити суфікс, якщо є. Дібрати 2–3 слова з такими ж суфіксами.
6. Виділити частини слова за допомогою спеціальних значків.

Зразок письмового аналізу

Навесні, напровесні в нашому садку ми посадили яблуньку гарну та стрункУ.

Наталя Забіла

Напровесні, садку, посадили, стрункУ.

ІМЕННИК

Таблиці відмінювання іменників в однині

Відмінок	*Питання*	*Жіночий рід*				
Н.	*хто? що?*	книга	вишня	мрія	вежа	піч□
Р.	*кого? чого?*	книги	вишні	мрії	вежі	печі
Д.	*кому? чому?*	книзі	вишні	мрії	вежі	печі
Зн.	*кого? що?*	книгу	вишню	мрію	вежу	піч□
Ор.	*ким? чим?*	книгою	вишнею	мрією	вежею	піччю
М.	*(на) кому? (на, у/в) чому?*	(на/у) книзі	(на/у) вишні	(у) мрії	(на) вежі	(на/у) печі
Кл.	—	книго	вишне	мріє	вежо	пече

Відмінок	*Чоловічий рід*			*Середній рід*		
Н.	стіл□	батько	гай□	вікно	поле	знання
Р.	стола	батька	гаю	вікна	поля	знання
Д.	столу (столові)	батькові (батьку)	гаю	вікну	полю	знанню
Зн.	стіл□	батька	гай□	вікно	поле	знання
Ор.	столом	батьком	гаєм	вікном	полем	знанням
М.	(на/у) столі	(на) батькові (батьку)	(у) гаю	(на/у) вікні	(на/у) полі (по) полю	(у) знанні
Кл.	столе	батьку	гаю	вікно	поле	знання

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запанує і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Марія Чабайовська, Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Астон
2021

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

УДК 811.161.2(075.2)
Ч-12

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16. 01. 2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено.

Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Кожушко С. М.

Ч-12 Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1 / М. І. Чабайовська, Н. М. Омельченко, С. М. Кожушко. — Тернопіль : Астон, 2021. — 160 с. : іл.
ISBN 978-966-308-814-3

Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти та Типової освітньої програми початкової освіти колективу авторів під керівництвом Р. Б. Шияна

УДК 811.161.2(075.2)

Умовні позначення

1. Номер завдання.	Працюю в парі або групі.
Пригадую.	Завдання різного рівня складності.
Досліджую, вивчаю мовний і літературознавчий матеріал.	Знайомлюся з медіа.
	Для допитливих і кмітливих.
Завдання для розвитку критичного мислення.	Культура мовлення.

Матеріали для уроків української мови й літературного читання, рубрик «Перевір свої досягнення» та «Відповіді до завдань» розміщено на сайті видавництва.

ISBN 978-966-308-814-3

© Чабайовська М. І.,
Омельченко Н. М.,
Кожушко С. М., 2021
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2021

ДОСЛІДЖУЮ ФОНЕТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Повторення вивченого про звуки і букви

Міфи — давні за походженням перекази про виникнення світу й людини, про богів і казкових героїв-напівбогів, різні фантастичні істоти. Виражають стосунки між людьми, їхні уявлення про явища природи. Пов'язані з хліборобським побутом наших предків.

1. **Прочитай міф.**

Перший хлібороб

Якось троє братів — Тур, Пан і Яр — вирушили на полювання. Чи довго вони полювали — невідомо, але дичини ніякої так і не роздобули. Розсердився Яр та й каже: «Не хочу більше звірів убивати. Буду я краще землю обробляти, зерном засівати, а те, що дозріє, їстиму, нікому шкоди не заподіваючи».

Не встиг він доказати останніх слів, як спустилися з неба Золотий Плуг і Золоте Ярмо. Почали брати сперечатися, кому ж із них ці речі належатимуть. Але тільки-но Пан і Тур взялися за чепіги, Плуг так і охопило полум'ям. Перелякані брати відскочили геть. І тільки Яр зміг узяти Золоте Ярмо й надіти на шиї волів, що тут-таки неподалік і паслися. **Далі запряг їх у Золотий Плуг і проклав першу в**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

світі борозну. З тих пір і почали люди на землях прадавньої України вирощувати хліб.

- Чим займалися брати?
- Яке бажання виникло в Яра?
- Що трапилося з Плугом?
- Хто зміг прокласти першу в світі борозну?

твóрчість

Складіть мапу думок зі словосполученням *усна народна творчість*.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/NCQmKX *або QR-кодом і прочитай міф «Утворення світу».*

- Розкажи, із чого постав світ.

Пригадай, що ти знаєш про звуки мовлення та букви, що їх позначають. Свої знання перевір за посиланням https://is.gd/ELZ3BM *або QR-кодом.*

2. Спиши одне з виділених речень, поділяючи слова на склади для переносу.

❖ Пригадай, як правильно визначити кількість складів у слові.

3. Випиши з тексту по три слова в три колонки:
у першу — слова, у яких звуків більше, ніж букв;
у другу — слова, у яких звуків і букв порівну;
у третю — слова, у яких звуків менше, ніж букв.

❖ Поясни свій вибір.

4. Устав пропущені букви. Запиши слова: спочатку з наголошеним першим, потім — другим і третім складом.

Абр..кос, ап..льсин, вогн..ще, гор..зонт, д..путат, д..ц..метр, д..ректор, к..піти, к..шеня, оч..рет, пр..з..дент, пш..ниця, хв..лина.

дисципліна

❖ Зі словниковим словом склади і запиши речення.

5. Прочитай слова, записані в рядку. Склади нове слово за зразком: яр, світло, слід, спорт — явір.

Щука, каша, сосна, місто, земля.

День, джем, сом, подія, корал, півень.

Гніздо, білет, політ, петля, надія.

❖ Зроби звуко-буквений аналіз утворених слів.

Повторення вивченого про звуки і букви

Притча — це невелике оповідання алегорично-повчального змісту про людське життя з яскраво висловленою мораллю. Для притчі характерна можливість різнотлумачення.

1. Прочитай притчу.

Князенко Ясен

Був в одного князя син на ім'я Ясен. Жив князенко в гарному замку на верховині. Жилось би Ясеневі добре, коли б його вчителі-чужинці навчали любити рідну йому землю. Та вони цього не робили, тому князенко своєї землі не знав і не любив.

— Батьку, хочу пізнати світ. Надокучило мені жити в нашій країні. Дозволь мені оглянути інші краї!

— Їдь, сину, пошукай собі щастя на чужині. Якщо знайдеш його, залишайся там.

Попрощався князенко з родиною, поїхав далеко. Ніч захопила його в лісі. Знайшов Ясен місце під розлогим дубом. Перед спанням зітхнув глибоко:

— От якби мені крила, я б швидко полетів через гори й долини!..

Нараз став перед князем сивий дідусь і промовив:

— Так буде, як бажаєш. Сідай лиш у цей човен, він понесе тебе високо над землею. А як захочеш на землю, скажи: «Пливи, човнику, нижче й до землі ближче!»

Князенко сів у човен, і той поніс його вгору. Багато країн він так пізнав, але ні разу не хотів спуститися на землю.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Та ось човен опинився над землею, яка видалася йому найкращою за всі, що бачив їх у своїй мандрівці. Тут були зелені гори, урожайні поля, гарні оселі в зелених садках. На полях працювали люди, а їхній чарівний спів долітав аж до нього. «Ось найкраща земля!» — подумав князенко. І човен сів серед лісу перед великим замком.

Нараз з'явився знову перед ним лісовий дідусь і сказав:

— Іди, а там побачиш! — і зник. Князенко ввійшов до замку. Радісно привітав князь свого сина.

— Де я, і чия це така чудова земля? — спитав князенко.

— Ти вдома, сину, це твоя рідна земля, — відповів спокійно старий князь.

* Чому князенко Ясен відправився в подорож?

* Яка земля найбільше йому сподобалася?

** Підбери прислів'я і приказки про рідну землю.

2. Спиши два останніх абзаци. Підкресли букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки, червоним олівцем, а глухі — синім.

❖ Яких приголосних звуків більше? Зроби висновок. Від чого залежить милозвучність мови?

Письмо для себе. Чому українську мову називають солов'їною?

Дзвінкі приголосні звуки в українській мові в кінці слова і в кінці складу перед глухими приголосними вимовляють дзвінко та позначають відповідними буквами: *[дуб] — дуб; [гриб] — гриб; [сад] — сад; [мед] — мед; [ри́бка] — рибка; [ве́зти] — везти; [ву́дка] — вудка; [сже́жка] — стежка; [кни́жка] — книжка.*

3. Прочитай слова в таблиці. Зверни увагу на їх вимову і правопис.

Вимовляємо	Перевіряємо	Пишемо
ні[х]ті	ніготь	нігті
кі[х]ті	кіготь	кігті
ле[х]кий	легенький	легкий
во[х]ко	волога	вогко
про[з']ба	просити	просьба
боро[д']ба	боротися	боротьба
моло[д']ба	молотити	молотьба
во[ґ']зал	за словником	вокзал

Написання букв на позначення сумнівних приголосних у словах перевіряють за допомогою зміни їх форм так, щоб після цих букв стояла літера голосного звука.

4. Запиши в абетковій послідовності назви міст України. У словах на ту саму букву бери до уваги наступні.

Житомир, Чернігів, **Київ**, Рівне, Одеса, Вінниця, **Львів**, Полтава, Дніпро, Чернівці, Суми, Харків, Тернопіль, Черкаси, **Запоріжжя**, Луцьк, Херсон, Миколаїв, Івано-Франківськ, Ужгород, Хмельницький, Кропивницький.

❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/2QnjJp або QR-кодом і розмісти назви зображених квітів за алфавітом.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

ДОСЛІДЖУЮ ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Лексичне значення слова. Власне українські слова

Народні пісні — це поетично-музичні твори, у яких відображено думки українського народу, його звичаї, обряди та героїчну боротьбу за незалежність.

1. Прочитай виразно українську народну пісню.

Ой роду наш красний

У полі калина,
У полі червона
Хорошенько цвіте.

Приспів
Ой роду наш красний,
Роду наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося,
Бо багацько нас є.

Що перший цвіточок —
То рідний батенько.
Хорошенько цвіте.

Приспів

Що другий цвіточок —
То рідная ненька.
Хорошенько цвіте.

Приспів

Що третій цвіточок —
Рідна сторононька.
Хорошенько цвіте.

Приспів

- Про що розповідається в пісні?
- Які народні пісні ти знаєш?

ЦІКАВО

За різними даними учених, українських народних пісень налічується сотні тисяч. В ЮНЕСКО[1] зібрана дивовижна фонотека народних пісень країн усього світу. Фонд України налічує 15,5 тисяч

[1] ЮНЕСКО — міжнародна організація, яка сприяє розвитку національних культур, охороні пам'яток культури тощо.

пісень, і за цим показником **наша держава є першою на Землі**. Друге місце посідає Італія з кількістю 6 тисяч народних пісень.

3. Познайомся з новим словником — тлумачним.

У тлумачному словнику з'ясовуються основні, прямі і переносні значення слів мови. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано понад 250 тисяч слів. У кількості слів виявляється багатство мови.

4. Випиши з тлумачного словника пояснення лексичного значення двох-трьох слів (*на вибір*).

Візьми до уваги! **Сучасна українська мова складається з незапозичених (власне українських) слів, створених нашими предками (приблизно 90 %), і слів, запозичених з інших мов (іншомовних).**

До **власне українських слів** належать:

- назви будівель та їхніх частин: *будинок, обійстя, підлога, одвірок;*
- назви страв і напоїв: *вареники, голубці, борщ, локшина, галушки, пампушки, узвар;*
- назви одягу і взуття: *сорочка, вишиванка, хустка, стрічка, намисто, капелюх, чоботи, черевики;*
- назви предметів побуту: *рушник, кошик, коромисло;*
- наукові терміни: *освіта, виховання, іспит, підручник;*
- слова, у яких вимовляємо і пишемо *«ґ»: ґанок, ґава, ґрунт, ґрати, ґудзик, дзиґа, ґазда, ґніт тощо.*

5. З пісні «Ой роду наш красний» випиши власне українські слова.

❖ Поясни їх лексичне значення. За потреби скористайся тлумачним словником.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Лексичне значення слова. Уявлення про слова, запозичені з інших мов

1. Прочитай мовну казку.

Великий бал

Щось бриніло тонко й надокучливо і заважало Василькові спати: уставай, уставай, ходімо на бал!

— Бал влаштовують слова. І там на тебе чекає несподіванка.

Василька щось підхопило, закрутило — і враз він опинився у великій-превеликій залі з кришталевими люстрами й дзеркальними стінами. До нього йшла цариця балу! Була вона висока й гарна, у пишній сукні й у червоних, як вогонь, коралях.

— Добрий вечір, Васильку. На цьому балу ти будеш моїм царем.

— Я-а-а? — сторопів Василько.

— Ти. І нам пора вітати гостей. Тут багато іноземців. Ось греки. Вони твої давні знайомі, — сказала цариця, підводячи його до великого гурту.

Василько здивувався ще дужче, бо то виявилися не люди, а слова, і він справді знав їх. Були там МАТЕМАТИКА, ІСТОРІЯ, ФІЗИКА, ГРАМАТИКА, а ще АТЛАС, АЛФАВІТ, АПОСТРОФ, були ОЛІМПІАДА, ПОЕЗІЯ, МЕЛОДІЯ, ХОР, ЕЛЕКТРИКА, ОКЕАН, ЛИМАН, і навіть звичні-презвичні слова ГЕРОЙ, КІНО теж стояли серед греків.

— Невже ви не наші, українські? — не повірив Василько.

— Тепер українські, але походимо ми з Греції. Твоє ім'я також із греків.

— Не може бути! — розсміявся хлопець.

— Ще й як може. Воно по-грецьки означає «цар».

«То ось чого я цар балу», — здогадався Василько. Він ще хотів поговорити з греками, але цариця покликала далі:

— Ходімо, у нас ще багато гостей. Ось латиняни, привітаймо їх.

Цих Василько також знав. Були серед них КЛАС, КАНІКУЛИ, КАРТА, ДАТА, ЛІНІЯ, ЛІТЕРА, НОМЕР, НОТИ, ОКУЛЯРИ, а ще КАНАЛ, КВАРТАЛ, ПАЛАЦ, КОРОНА, МАЛЬВА, ПАЛЬМА…

Ось і англійці. Ними виявилися БОКС, ХОКЕЙ, КЛУБ, ЛІДЕР, ТРАМВАЙ, ТРАКТОР та інші слова.

— Хто б сподівався, — пробурмотів Василько, — Англія далеко, а слів звідти хтозна-скільки.

Потім вони вітали німців — були то ФОКУС, ШИНА, КАХЛІ, ГНОМ, РЮКЗАК, ПАКЕТ, ПАШТЕТ, БУТЕРБРОД…

За німцями настала черга голландців — ці здебільшого стосувалися моря: КРАБ, БОРТ, ЛЮК, ЯХТА.

Цариця підходила до італійських, тюркських, перських слів. Іноземці зібралися з усіх усюд, декотрі примандрували навіть із далекого Китаю або ще дальшої Японії. Василько аж утомився вітати їх, тому зрадів, коли почалися танці.

Спершу французи танцювали ВАЛЬС. Було їх багато, серед них МОДА, ОДЕКОЛОН, КАРНАВАЛ, МАСКА, САЛЮТ, СЮРПРИЗ, ЖУРНАЛ, МЕТРО, БАЛ, БЕНКЕТ, БУКЕТ. Здебільшого вони любили повеселитися, тож танцювали вміло й вишукано.

Потім польські слова танцювали КРАКОВ'ЯК, іспанські — ТАНГО, англійські — ФОКСТРОТ, а врешті всі разом стали танцювати український ГОПАК. Та тільки розгулялися, як раптом у двері хтось загрюкав: ВІДЧИНЯЙТЕ!

Зірка Мензатюк

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

* Де відбуваються події?
* Які гості (слова, запозичені з інших мов) зустрілися на балу?
** Що довідався Василько про походження свого імені? Прочитай.
*** Знайди інформацію про значення свого імені.

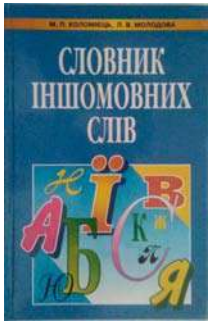
Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/3kmWsE *або QR-кодом і прочитай продовження казки. Про які ще слова, що мандрували, ти дізнався/дізналася?*

Візьми до уваги! **Дізнатися, з якої мови запозичене слово, про його значення нам допоможе словник іншомовних слів.**

2. Випиши у дві колонки по шість слів: у першу колонку — слова, запозичені з грецької мови, у другу — з латинської.

❖ Що сказано в казці про слова латинського походження?
❖ З двома словами з кожної колонки склади і запиши речення.

3. Попрацюйте в парах. Випишіть із тексту по чотири слова, які запозичені із західноєвропейських мов (англійської, німецької, голландської, французької).

4. Зі «Словника іншомовних слів» випиши по два слова, запозичені з італійської, китайської, японської мов.

5. Спиши з тексту речення, в якому розповідається про танцювальні вподобання слів.

Поміркуй. Чому саме гопак об'єднав усі слова?
❖ Склади і запиши невелике висловлювання на цю тему.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/aknLxA *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала казку.*

Повторення та узагальнення знань про значення слова

1. Прочитай українську народну казку.

Дідова дочка та бабина дочка

За високими горами, за дрімучими лісами жили дід і баба. У діда була своя дочка, а в баби — своя. Дідова була і **ласкава**, і слухняна, а бабина — сварлива, пихата та ще й лінива до того ж.

Настала зима, почали обидві дочки на досвітки ходити. Дідова з літніми жінками цілий день пряде, а бабина — то танцює, то гуляє і додому приходить з голим веретеном.

Та баба все хвалить її та розхвалює. Тільки дід про свою ані слова.

Повертались дівчата одного разу з досвіток, і довелось їм через тин перелазити. Віддала дідова дочка бабиній свої веретена потримати, поки через тин перелізе, а та побігла з ними до матері й вихваляється:

— Погляньте, скільки я сьогодні напряла!

Пішла баба до діда новиною похвалитися.

Розсердився дід, коли його дочка додому з порожніми руками прийшла. Навіть не вислухав її — почав лаяти.

А баба й каже дідові:

— Як ти своє ледащо не проженеш з дому або не віддаси в найми, то я тебе покину.

Злякався дід і вирішив віддати дочку в інше село у найми.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Ідуть вони шляхом-дорогою, ідуть — аж приходять до криниці. А криниця й каже:

— Дівонько, вичисти мене! А як будеш вертатися, то водиці з мене нап'єшся.

Вичистила дівчина криницю, та й пішли собі.

Ідуть, аж дивляться — стоїть стара облуплена піч.

— Дівонько, вимасти мене! А як будеш вертатися, то теплими книшами почастую.

Дівчина швидко замісила глину, вимастила піч, та й пішли з дідом далі.

Ідуть вони, ідуть, аж дивляться — стоїть яблунька-кисличка.

— Дівонько, підчисть мене! А як будеш вертатися, то я тебе яблуками почастую.

Підчистила дівчина кисличку, та й пішли вони.

Ідуть, аж **дорога** зайшла в темний, густий ліс. Дивляться — стоїть хатчина. Зайшли. А в хаті великий нелад. Заходилася дівчина прибирати, а дід і каже:

— Роби ж ти лад, а я піду та принесу дров до печі.

А сам **гадає**: «Лишу я її тут, хатчина є, дрова близько, є чим топити, а їстиме те, що заробить, то й ліньки забуде, як сама на себе робитиме». І завернув собі додому.

* Де і коли відбуваються події? Хто головні герої казки?

* Знайди слова, які ти не розумієш.

** Доведи рядками тексту, що дідова дочка була працьовитою, а бабина — лінивою.

** Склади план і перекажи казку близько до тексту.

*** Оціни поведінку дідової і бабиної дочок.

Письмо для себе

Розкажи героям казки, як сучасне життя відрізняється від їхнього.

Склади сенкан зі словом *казка*.

Візьми до уваги! **Одне зі значень багатозначного слова є прямим, а всі інші — переносними.**

2. Запиши слова у дві колонки: у першу — однозначні слова, у другу — багатозначні.

Горобець, корінь, лінія, таксист, стілець, перо, тополя, ключ, ручка, середа.

❖ Склади і запиши два речення з одним зі слів другої колонки: перше — у прямому значенні, друге — у переносному.

3. Випиши з тексту слова, ужиті в переносному значенні. Утвори і запиши словосполучення, у яких ці слова будуть використовуватися в прямому значенні.

4. Спиши, доповнивши прислів'я антонімами. Поясни, як ти розумієш їх значення.

Що в молодості навчишся, то на … як знайдеш. Рання пташка дзьобик чистить, а … очиці жмурить. Хочеш собі добра — не роби нікому … . З праці радість, а з … — … .

❖ Підкресли слова, у яких звуків менше, ніж букв, зеленим олівцем, а в яких звуків більше — синім.

5. Випиши з тексту виділені слова, підбери до них синоніми.

6. Знайди в словнику три синоніми до слів, які починаються на букву *Р*.

❖ Усно склади цікаву історію, використовуючи якнайбільше підібраних слів.

7. Прочитай веселі вірші Ігоря Січовика.

Їжачиха сину шила
Чобітки без голки й шила.
Грай, моя скрипко, серце не край,
Я ще вернуся колись в рідний край.

❖ Спиши. Підкресли омоніми. Поясни їх значення.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

ДОСЛІДЖУЮ БУДОВУ СЛОВА

Значущі частини слова. Складні слова

1. **Прочитай продовження української народної казки.**

Дідова дочка та бабина дочка

Ждала-ждала дівчина батька. Вже й смеркло. **Засвітила** каганчика, сидить і плаче, бо боїться сама в лісі, та ще в чужій хаті. Коли чує, хтось стукає в двері.

Відчинила дівчина, аж бачить — на порозі дідок стоїть з бородою, весь білий, як молоко.

Знайшла дідова дочка крупи, затопила в печі, зварила вечерю, нагодувала дідка.

Повечеряв дідок, подякував дівчині та й каже:

— Ну, я піду, а ти прибери в хаті, постели собі та й лягай спати. А як опівночі прийдуть під вікно красені, ти дверей їм не відчиняй, танцювати з ними не йди.

Рівно опівночі загриміло щось, загупало під вікном. Підійшли до вікна красені-юнаки. Стали запрошувати дідову дочку йти танцювати. Але вона пам'ятала слова дідка і не пішла.

Уранці прийшов дідок і почав хвалити дівчину:

— Добре ти зробила, що послухалася мене... Бери тепер собі, що хочеш, сідай у карету та їдь додому. Того добра, що вони залишили, буде тобі з батьком на цілий вік.

Сіла **дідова** дочка в карету та й поїхала додому. Легка показалася їй далека дорога, бо добре частували-

пригощали її і яблунька-кисличка, і піч, повна книшів, і криничка. Незчулася, як і додому приїхала.

А баба глянула у вікно й кричить:

— Біжи, діду, якісь пани приїхали!

Вибіг дід і очам своїм не вірить! А донька вже просить, щоб помагав зносити добро до хати.

* Хто прийшов до дідової дочки? Що дівчина зробила на прохання дідка?

* За що отримала подарунки?

** Чому далека дорога додому здалася їй легкою? Прочитай.

** Склади план і перекажи казку.

*** Оціни поведінку дідової дочки.

Позитивне мислення. Продовж речення. *Дідова дочка багато працювала, зате… .*

2. **Випиши з тексту виділені слова, проаналізуй їх за будовою.**

3. **Прочитай слова.**

Ліс, сад; писати, читати.

врівнова́женість

❖ Від цих слів за допомогою префіксів і суфіксів утвори якнайбільше нових слів.

❖ Зроби висновок про роль префіксів і суфіксів у мовленні.

4. **Склади слова з частин слів.**

Зразок. Префікс від слова *посадка*; корінь від слова *з'їзд* — *поїзд*.

Префікс від слова *під'їхав*; корінь від слова *водичка*; суфікс від слова *лісник* — … .

Префікс від слова *порада*; корінь від слова *двірник*; закінчення від слова *земля* — … .

❖ З утвореними словами склади і запиши речення.

5. **Склади і запиши по три слова до поданих схем.**

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

6. Прочитай слова. Проаналізуй, скільки коренів містить кожне з виділених слів. Чому?

Новобудова — новий, будова.

Світловодолікарня — світло, вода, лікарня.

➡ Для цього досліди, від яких слів вони утворені та скільки в них коренів.

➡ Перевір свій висновок за правилом.

Слова, що містять у своїй структурі два або кілька коренів, називають складними.

7. Прочитай слова. Визнач у них корінь. З поданих слів утвори нове слово. Запиши. В утворених словах виділи корені.

Сільське, господарство —
Кіно, зал —
Ліс, степ —
Короткий, час —
Чорний, земля —
Синій, око —

Чергування голосних у коренях слів

1. Прочитай продовження української народної казки.

Дідова дочка та бабина дочка

Опам'яталася баба від несподіванки й почала гризти діда:

— Веди, діду, мою дочку туди, куди свою водив. Коли твоя стільки заслужила, то моя більше заслужить.

Дід, рад не рад, узяв та й повів. Коли приходять до криниці, а криничка й каже:

— Дівчино, вичисть мене! А як будеш відти вертатися, то доброї водички з мене нап'єшся.

А дівка каже:

— Щоб я коло тебе руки мастила? Я панського роду.

Та й пішли далі. Ідуть вони, ідуть, аж бачать піч.

— Дівчино, вимасти мене! А я тебе гарячими книшами почастую, як будеш назад вертатися.

А дівчина відказала, що їстиме булки, калачі та марципани, а не загнічений хліб з поколупаної печі.

І яблуньці-кислиці відрубала, що вертатиме на чотирьох возах, а кожен буде запряжений шістьма сивими кіньми. У кожнім возі буде срібло та золото, усяка всячина дорога, і яблука кислі їй ні до чого.

Ідуть вони, ідуть, уже й у ліс зайшли та й прийшли до тієї хатки. А там нелад страшний. От дід і каже:

— Отут я найняв був свою дочку. Жди ж тут, а я піду в ліс шукати того пана.

Сидить дівчина, не робить нічого, ані діда, ні пана нема та й нема. Коли чує, стукає хтось у двері й просить відчинити.

— Не великий пан, сам відчиниш.

Бачить, відчиняє двері дідок, весь білий, наче молоком облитий, і просить:

— Зготуй мені вечерю, дівчино, бо я зголоднів.

— Якщо голодний, то й вари собі сам!

— Хоч і не зробила ти для мене нічого, — каже дідок, — дам я тобі хорошу пораду. Як прийдуть опівночі красені й будуть кликати тебе на танці — не йди, бо погано тобі буде.

— Обійдусь якось і без твоїх порад, — відповідь була.

Зібрався дідок і пішов.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Якраз опівночі постукали у вікно. Глянула дівка — стоять у дворі юнаки-красені. Зраділа вона і кричить:

— Іду, іду, а то мені так набридло самій сидіти.

Та й вибігла до них...

Ждала баба свою дочку з багатством, та так і не діждалася. А дід зі своєю дочкою зажили щасливо і радісно. Може, ще й досі живуть, якщо дочку заміж не видав.

* Чи виконала бабина дочка прохання кринички, печі, яблуньки? А дідка? Чому?

* Чи послухала дівчина пораду дідка? Що за це отримала?

** Склади план і перекажи казку.

*** Оціни поведінку бабиної дочки.

Тема твору — основне питання, яке висвітлюється; те, про що/кого написаний твір.

Ідея твору — основна думка про зображені життєві явища, події; те, як оцінюється автором описане.

• Визнач тему та ідею казки.

РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
хто пише	хто отримує	форма написання тексту	про що текст
дідова дочка	бабина дочка	лист	порада

2. Прочитай слова. Проаналізуй зміну голосних звуків у коренях слів.

Солі — сіль
стола — стіл
гостя — гість

[о] — [і]

печі — піч
осені — осінь
шести — шість

[е] — [і]

Зміну звуків у коренях слів називають чергуванням.

3. Зміни слова так, щоб у корені відбулося чергування голосних звуків. Утворені пари запиши за зразком.

Зразок. Ночі — ніч, речі — річ.

Зорі, громи, чоботи, **джмелі**, слово, нора, село, **воля**, коти, вечеря, лебеді, коні.

❖ З двома парами слів склади і запиши речення.
❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

мізи́нець

4. Знайди і випиши з казки слова, у яких відбувається чергування голосних у корені слова. Зміни ці слова так, щоб у них змінився голосний звук.

5. Підбери слова, у яких може відбуватися чергування голосних звуків [о], [е] з [і] в коренях.

Чергування приголосних у коренях слів

1. Прочитай українську народну казку.

Котигорошко

Жили колись чоловік із жінкою. І було в них семеро синів та одна дочка. Пішли якось шестеро синів у поле працювати. А найменший брат залишився вдома. Йшли брати полем і **плугом** за собою борозну тягнули, щоб сестра могла їх знайти, коли обід їм понесе.

Біля того поля, у лісі, жив змій. Задумав він недобре: борозну, що брати проклали, засипав, а сам нову проклав, прямісінько до себе у двір.

Понесла сестра братам обід і по тій зміїній борозні й пішла. Йшла-йшла та зайшла в зміїний двір. Прямо до змія в лапи.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Повернулися брати з поля, а сестри немає. Пішли вони шукати її.

Прийшли до зміїного двору. Вийшов змій їм назустріч:

— Битися прийшли до мене чи миритися? — питає змій.

— Битися! — відповідають брати.

— Тоді пішли під залізний дуб, поміряємося силою. Не терплю людського **духу**!

Прийшли. Посеред зміїного двору дуб високий стоїть. І стовбур, і листя в нього залізні, погойдуються на вітрі, видзвонюють.

Як налетів на братів змій, ударив із усієї своєї зміїної сили, одразу ж глибоко в землю увігнав, до зміїної темниці. Там і замкнув...

Батько з матір'ю тим часом чекають та чекають, а синів немає. Одна **втіха** залишилася — менший синок. От знайшов він горошину, посадив у землю.

Дивиться — аж виріс величезний кущ **гороху**, а на кущі — стручок. Лише один. А в ньому горошина, теж одна, та не проста, а чарівна. Дотягнувся хлопчик до стручка, зірвав його.

Випала горошина зі стручка, покотилася. Хлопчик побіг за нею, схопив горошину **рукою** та з'їв. Із того часу й прозвали його Котигорошком.

Почав Котигорошко зростати не по днях, а по годинах. За тиждень вище батька виріс.

* Де працювали брати? Навіщо вони протягли борозну?
* Що задумав змій?

* Як брати визволяли сестру? Прочитай.
** Чому хлопчика назвали Котигорошком? Прочитай.
*** Склади малюнковий план і перекажи казку.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/cED5ee *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала текст.*

2. Прочитай слова у таблиці. Які звуки чергуються в коренях? Якими буквами вони позначені?

Друг	друзі	друже	[г] — [з′] — [ж]
ріка	у ріці	річка	[к] — [ц′] — [ч]
муха	мусі	мушка	[х] — [с′] — [ш]

3. Зміни слова або добери спільнокореневі так, щоб у корені відбулося чергування приголосного звука. Утворені пари слів запиши.

Допомога — … ; книга — … ; нога — … ;
щука — … ; молоко — … ; комаха — … ;
берег — … ; луг — … ; кожух — … .

❖ Із трьома дібраними словами склади речення.

4. Випиши з тексту виділені слова. Зміни їх або добери спільнокореневі слова так, щоб відбулося чергування приголосних звуків у корені.

5. З поданих слів утвори і запиши словосполучення. Зверни увагу на чергування приголосних звуків у корені.

Зразок. Полуниця, сік — полуничний сік.

Дорога, сумка; чумак, шлях; козак, пісня; молоко, кисіль; сонце, промінь; сніг, зима.

❖ Із двома словосполученнями склади і запиши речення.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

Написання слів з префіксами *пре-* і *при-*

1. Прочитай продовження української народної казки.

Котигорошко

Одного разу батько копав криницю і натрапив на **превеликий** камінь. Пішов гукати людей, щоб допомогли камінь витягнути. Поки батько ходив, Котигорошко однією рукою камінь із землі витягнув. Прийшли люди, дивуються!

А Котигорошко як відчув свою силу, так і вирішив піти братів і сестру визволяти.

Пішов він до коваля, попросив, щоб той йому скував важку булаву. Коваль і скував.

Попрощався Котигорошко з батьком, матір'ю і пішов по тій борозні, по якій сестра й брати пішли та не повернулися. **Привела** вона Котигорошка до змійного двору.

— Чого тобі треба? — зашипів змій. — Битися чи миритися до мене **прийшов**?

— Битися! Я братів і сестру звільнити хочу!

Стали вони битися. Схопив наш молодець змія та як кине! Ударився змій об дерево — стовбур надвоє розколовся, змію хвіст **прищемив**. А стовбур залізний, не вирвешся.

Котигорошко змія покинув, пішов братів із в'язниці звільняти. Прути ґрат розігнув, вивів бранців на волю.

А змій тим часом дуб із корінням вивернув, схопив сестру Котигорошка і полетів. Дуб важкий за ним по землі волочиться, слід залишає.

От Котигорошко з братами бігли по сліду та побачили перед собою глибоку яму. Дна не видно. Злякалися брати, не хочуть лізти в яму.

— Я полізу, — каже Котигорошко, — спускайте мене вниз.

Сплели вони зі своїх поясів довгу-**предовгу** мотузку.

Спустився Котигорошко і прямо до підземного світу потрапив. Дивиться — стоїть палац, великий і **прекрасний**. А навколо золото та дорогоцінні камені — усе так і виблискує.

Назустріч йому сестра біжить:

— Тікай швидше, — каже. — Змій з дуба хвіст витягує, він тебе уб'є. Багатьох сміливців уже повбивав.

— Не вб'є! Це я йому хвоста прищемив. Веди мене до нього!

Раз ударив Котигорошко булавою — змій по коліно в камінь увійшов. Другий раз ударив — по пояс у камінь загнав. Третій раз ударив — зовсім убив.

- Що здивувало людей?
- Прочитай, як Котигорошко бився зі змієм.
- Склади план і перекажи казку від імені Котигорошка.

2. Випиши з тексту виділені слова у дві колонки: у першу — з префіксом *пре-*, а в другу — з префіксом *при-*.

➡ Зверни увагу на лексичне значення цих слів.
➡ Зроби висновок про те, коли вживають префікс ***пре-***, а коли — ***при-***.

Префікс *пре-* вживають переважно в прикметниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *дивний — предивний.*

Префікс *при-* пишуть переважно в дієсловах, що означають: наближення (*прибігти*); приєднання (*прикрутити*); частковість дії (*прилягти*); результат дії (*прив'язати*), а також у прикметниках, утворених від іменників із прийменником *при*: *при вокзалі — привокзальний.*

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

3. Додавши до слів префікси *пре-* або *при-*, запиши слова відповідно у дві колонки.

Великий, гарний, клеїти, чудовий, будувати, йти, погано, міський, солодкий, морозити.

❖ Поясни правопис префіксів ***пре-***, ***при-***.

❖ З двома словами з префіксом ***пре-*** та двома словами з префіксом ***при-*** склади і запиши речення.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/lguc3t *або QR-кодом і виконай завдання.*

4. Спиши слова, уставляючи пропущені букви в префіксах *пре-*, *при-*.

Пр..милий, пр..веселий, пр..нести, пр..сісти, пр..линути, пр..гріти, пр..стиглий.

❖ Зі словами з вправи склади висловлювання «Мандрівка осіннім лісом».

Правопис слів з апострофом після префіксів

1. Прочитай продовження української народної казки.

Котигорошко

Узяв **Котигорошко** три мішки золота й три мішки дорогоцінних каменів, і пішли вони з сестрою до тієї ями, через яку він спустився в підземне царство.

Прийшли. Котигорошко й кричить:

— Гей, ви, добрі молодці! Мотузку опускайте, нас нагору тягніть!

Брати мотузку опустили, він до неї спершу золото і каміння прив'язав.

Знову кричить Котигорошко:

— Опускайте ще раз, добрі молодці, мотузку. **Сестра** ваша до вас повертається. Обережно піднімайте!

Та не дарма брати в зміїному царстві пожили. Непомітно для себе зміїного духу набралися.

— Нащо ми його будемо витягувати? — кажуть. — Ми шестеро змія не подолали, а він один зумів. Нас люди засміють. Та й добро все нам дістанеться.

Котигорошко здогадався, через що затримка вийшла. Зрозумів, що погане проти нього надумали. Прив'язав до мотузки камінь і кричить:

— Тягніть мене!

Підтягнули брати камінь вище та й відпустили мотузку. Упав камінь униз. Розсердився Котигорошко. «Гарні ж у мене брати!» — думає.

Довелося йому повернутися в підземне царство. Раптом хмари набігли, вдарив грім, полив дощ із градом. Сховався Котигорошко під деревом. Чує — в гнізді **пташенята** пищать. Орлята маленькі. Дощем їх заливає.

Заліз він на дерево, зняв із себе сорочку, прикрив нею пташенят.

А як **дощ** припинився, прилетів орел.

— Це ти моїх пташенят від смерті врятував? — питає. — Чим мені тобі віддячити?

— Винеси мене нагору, — попросив Котигорошко.

Сів Котигорошко на орла, і полетіли вони високо над землею. Незабаром і рідну хату побачив.

Брати в нього попросили пробачення. Простив він їх. Об'єдналася родина. На радощах бенкетувати стали, Котигорошка прославляти. І ми його, людину сміливу, слухняного сина, брата вірного, — славимо...

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua

• Чому брати залишили Котигорошка?
• Як він перехитрив братів? Прочитай.
• Хто допоміг Котигорошкові вибратися з підземного царства? Чому?

Склади текст із виділеними в казці п'ятьма словами й шостим — *іроборд*.

2. Випиши з тексту слова з апострофом. Поясни вживання апострофа.

➡ Правопис якого слова ти не зміг/не змогла пояснити? Тоді скористайся правилом.

Апостроф пишуть після префіксів, що закінчуються буквою на позначення твердого приголосного звука, перед *я, ю, є, ї*: *роз'яснити, з'юрмитися, об'єднати, від'їхати*.

3. Спиши слова, уставляючи, де потрібно, апостроф. Виділи префікси. Поясни правопис слів з апострофом.

З..явитися, при..їхати, роз..їзд, під..їзд, **при..єднати**, роз..їхатися, роз..ійтися, до..їжджати, без..ядерний, без..язикий.

❖ З двома словами з апострофом склади і запиши речення.
❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

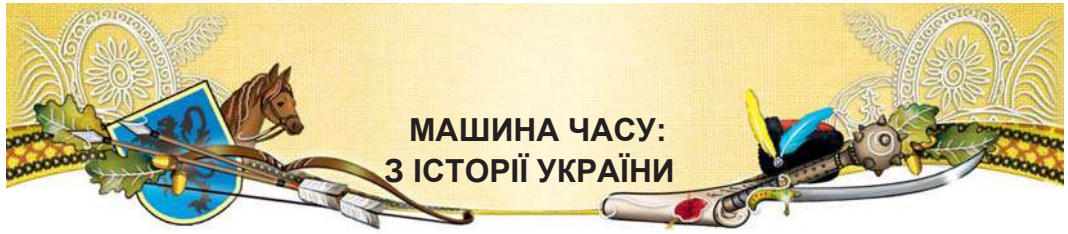
Слова з апострофом після префікса з одного рядка в інший переносять по складах. Апостроф не переносять, а залишають у попередньому рядку: *під'їзд — під'-їзд*.

4. Спиши слова, поділяючи їх для переносу.

Об'їзд, роз'єднати, з'явитися, з'їзд, від'їзд, з'їв, з'ясувати.

❖ Які слова не можна поділити для переносу? Чому?

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті* https://is.gd/vEnzOf *або QR-кодом.

МАШИНА ЧАСУ: З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ДОСЛІДЖУЮ ЧАСТИНИ МОВИ

Поділ на групи слів, що належать до різних частин мови

1. Прочитай виразно вірш.

Людина кожна має Батьківщину

Людина кожна має Батьківщину,
То ж пам'ятайте все життя про те —
Це корінь, що підтримує людину,
Без кореня ж нічого не росте.

У спадок Батьківщина дістається
Від діда-прадіда, що тут в віках жили…
Історія від них до нас ведеться
Й традиції, що з давнини прийшли.

І звичаї, й любов, пісні і слово —
Це все коріння з глибини віків.
То ж не втрачайте, діти, рідну мову
Землі своєї, матері й дідів.

Любіть її, цінуйте, поважайте,
Це українців генетичний код.
Усе своє найкраще захищайте,
З усім своїм ми — нація, народ!

Надія Красоткіна

* До чого закликає нас автор? Прочитай.
** Поясни, як ти розумієш виділені рядки.
*** Порівняй зміст вірша з ілюстрацією до нього.

Право для безоплатного розміщення підручника в мережі Інтернет має
Міністерство освіти і науки України http://mon.gov.ua/ та Інститут модернізації змісту освіти https://imzo.gov.ua